

Voorwaarden voor **motiverend** vakmanschap

Laatst was ik op een reünie van een middelbare school waar ik in de jaren '80 had gewerkt als invaller. Het was heel leuk om oud-collega's tegen te komen maar vooral ook de oud-leerlingen. Ik vroeg hen welke docenten ze zich van vroeger nog goed konden herinneren. Die docenten konden grofweg in drie groepen worden ingedeeld: de strenge, de veel te lieve en de bezielende docenten. Over die laatste groep gaat het in dit artikel.

Door: Hans Dijkhoff

Wie kent ze niet, de geschiedenisdocent die een begenadigd verteller was en je zo wist te boeien, de biologiedocent die van alles uit de natuur de klas in sleepte en daarmee je belangstelling wekte en natuurlijk de gymdocent die je steeds weer kon uitdagen. Hoe komt dat nu? In dit artikel richt ik me vooral op de docent LO. De basis voor dit artikel is een hoofdstuk uit het boek *Didactiek van het bewegingsonderwijs* van Daniël Behets (2011, ACCO. Leuven).

De leraar en motivatiestrategieën

Leraren gebruiken allerlei middelen om het motivatieproces te beïnvloeden. Het leren wordt immers sterk bepaald door de belangstelling en de motivatie van de leerling. Wanneer je iets graag doet, wanneer je gemotiveerd bent, dan zal je je sneller inzetten, langer en intenser bezig zijn en vlugger resultaat boeken. Motivatie is dus een belangrijke voedingsbodem voor productief leren (Papaioannou & Goudas, 1999). De leraren die je zijn bijgebleven beïnvloedden leerlingenbetrokkenheid door de manier (kwaliteit) waarop ze in relatie traden met leerlingen (interpersoonlijke relaties) en de wijze waarop ze invulling gaven aan hun lesgeeftaken. Als je de literatuur induikt vind je verschillende invalshoeken beschreven om motivatie en betrokkenheid uit te lokken bij de leerlingen. De leerling wordt in zijn leeromgeving sterk aangetrokken door de opdracht en door de wijze waarop de opdracht wordt aangeboden.

De leertaak

De taak, de opdracht of de doelstelling als gegeven bij het leren van de leerlingen is de centrale variabele om leerlingen te motiveren. Als de taak die de leraar aanbiedt uitdagend is, garandeert dat vanzelf succes en plezierbeleving. De leerling die wordt uitgedaagd om net even verder te gaan dan een vorige keer krijgt flow-ervaring en betrokkenheid. Om alle leerlingen hierbij te betrekken moeten in je aanpak wel differentiaties zitten. Je kunt dan het beste leerdoelen in plaats van prestatiedoelen kiezen. Bij leerdoelen ligt de focus op jezelf verbeteren, vooruitgang boeken en iets beheersen. Prestatiedoelen leggen de klemtoon op goede cijfers halen, beter presteren dan anderen en boeken van succes in functie van inspanning. Daar waren de bezielende docenten niet zo mee bezig. De resultaten kwamen vanzelf omdat je lol had in wat je deed en er het beste uit wilde halen. Zonder dat je het wist, was je aan het leren. Kijken we verder in de literatuur dan zien we vanuit het concept 'situationale interesse' dat Chen en Darst (2001) samenvatten welke kenmerken van de leertaak de interesse van de leerlingen kunnen wekken: een nieuwe taak, met een uitdaging, die veel aandacht en exploratie vraagt en die dadelijk plezier genereert bij de uitvoering. Hun onderzoek toont aan dat om de interesse voor een fysieke opdracht te stimuleren bij de leerlingen, de leraar de optie heeft om de leerling meer te laten nadenken over de taak in plaats van de fysieke vereisten te verlagen.

Ook Keller (1983) beschrijft uitvoerig in zijn 'motivational design model' aangepaste strategieën die de leraar gebruikt om de interesse, relevantie, verwachting en voldoening te ondersteunen. Interesse verwijst naar het prikkelen van de nieuwsgierigheid en de aandacht bij de leerlingen. Relevantie verwijst naar het voldoen van de persoonlijke behoeften en motieven. Verwachting verwijst naar het behalen van mogelijk succes. Dat kan alleen als de taakuitvoering binnen de fysieke mogelijkheden van de leerling ligt. Faber (2001) noemt dat kinderen niet overvragen. Vygotsky heeft het over de zone van de naaste ontwikkeling. Voldoening verwijst naar het beheersen van extrinsieke en intrinsieke motivatie. Als je als leraar een uitdagende leeromgeving ontwikkelt en onderhoudt, dan kunnen de leerlingen positief antwoorden op volgende vragen: Was de leertaak voldoende interessant en de moeite waard? Heb je succes geboekt en ben je tevreden?

De juf doet mee

De werkvorm

Naast de leertaak kan de gebruikte werkvorm voor de nodige motivatie zorgen. De goede docenten lieten je zelf dingen ontdekken, experimenteren en, binnen veilige marges, fouten maken. Ze gebruikten weinig leraargestuurde werkvormen omdat die weinig ruimte laten voor gedifferentieerde leertaken. Het competentiegevoel en de daaraan verbonden betrokkenheid van hun leerlingen zouden dan nadelig beïnvloed worden. Ze gebruikten veel meer leerlinggestuurde werkvormen. Die bevorderen het zelfstandig en samenwerkend leren. Over het algemeen vertonen leerlingen een grotere betrokkenheid voor taken waarvoor ze zelf kiezen en verantwoordelijk zijn. Dit komt tegemoet aan een fundamentele intrinsieke behoefte om zelf te bepalen wat men doet en welke resultaten men wil behalen (autonomie en zelfbepaling, Deci & Ryan(2000)). Het bevorderen van zelfstandigheid houdt in dat leerlingen kansen krijgen om te kiezen voor bepaalde taken, om verantwoordelijkheid en beslissingen te nemen, om zelfstandig te werken en leren. Samenwerking kan de betrokkenheid verhogen door het feit dat leerlingen samen een groepsdoel moeten realiseren. Ze zijn op elkaar aangewezen en het is niet het individu maar de groep die slaagt of faalt. De verbondenheid is afhankelijk van de betrokkenheid van elk individu

en is zichtbaar in de manier waarop de leden initiatieven nemen, elkaar aanmoedigen, zich inzetten, met elkaar communiceren, oplossingsstrategieën bedenken en uitproberen. Heel mooi is dit waar te nemen bij groene spelen, waarbij het vooral aankomt op samenwerking

Hoe krijg je dit voor elkaar met je klassen?

Vanuit het basisschema van lesgeeftaken die de leraar vervult om het leren van de leerlingen te stimuleren hier een voorbeeld van hoe de verschillende deelvaardigheden ingevuld kunnen worden zodat de motivatie van de leerlingen wordt aangewakkerd.

Planning

Leerlingen betrekken bij de planning kan betrokkenheid uitlokken.

- Je kan de leerlingen bij het begin van het schooljaar of van een periode vragen naar hun verwachtingen en noden. Tijdens de eerste lessen kan jij als docent vertellen wat je belangrijk vindt (het LO-concept) en hoe je dit probeert te realiseren. Bijvoorbeeld: bij het begin van het schooljaar neem je met de leerlingen de opeenvolgende bewegingsgebieden die aan bod komen door. Je vraagt de leerlingen hun verwachtingen op te schrijven en die volgende les mee te brengen. Je geeft vooraf aan in welke mate je aan hun input tegemoet kunt komen (afhankelijk van leerplan en deelschoolwerkplan).
- Een doordachte keuze van leerinhouden stimuleert betrokkenheid indien de leraar rekening houdt met de volgende punten. Taken moeten betekenisvol, interessant, uitdagend en haalbaar (aangepaste moeilijkheidsgraad) zijn voor alle leerlingen. Het snel ervaren van succes is belangrijk. Leerlingen verschillen in vaardigheid, de leraar houdt daarmee rekening door alternatieve taken of de leerlingen passen de moeilijkheidsgraad van de taak zelf aan. Je hebt altijd leerlingen die niet kunnen voldoen aan een opdracht. Je moet de differentiaties daarom paraat hebben. Ook is het weer belangrijk dat bij taken de klemtoon ligt op de individuele inspanning en vordering en niet op het resultaat of het breken van records. Ook bij wedstrijdvormen kan de focus gericht worden op persoonlijke inzet. Spelen waarbij je af bent en niet meer mee mag doen, worden vermeden. Het zijn vaak de zwakke leerlingen die het eerst uitvallen. Die worden daardoor sterk gedemotiveerd, terwijl ze eigenlijk de meeste oefening nodig hebben. >>

Contact:

hans.dijkhoff@kvlo.nl

Bij spelletjes waarbij je elkaar moet aflossen zet je zwakkere leerlingen niet achteraan, want dan krijgen zij de schuld bij verlies. Wat je aanbiedt moet samenwerking uitlokken tussen leerlingen met verschillend vaardigheidsniveau.

Uitleg

Een duidelijke presentatie stimuleert de betrokkenheid: de leerling weet wat er gaat komen, wat er verwacht wordt en ziet het verband tussen de huidige en de toekomstige leerinhouden. Een demonstratie door leraar en/of door leerlingen, een boeiende presentatie via beeld- en videomateriaal, cd-rom, kijkwijzers en dergelijke, werken verhelderend en nodigen uit tot nabootsen, uitproberen, herhalen en verfijnen. Bij een nieuwe bewegingsopdracht kun je bepaalde inzichten bijbrengen, onder andere over lukken en mislukken bij motorische vaardigheden. Het tussentijds uitleggen van wat je doet, helpt leerlingen ervaren wat de essentie is tijdens het leren. Het eindeloos drillen van skills zonder te weten waarvoor ze dienen, zal de motivatie niet ten goede komen. Leerlingen leren een persoonlijke betekenis geven aan hun acties. Leerlingen ervaren dat succes grotendeels afhankelijk is van de eigen inspanningen en dat iedereen ooit een beginner is geweest. Leerlingen beseffen dat jouw LO-doelen gericht zijn op het leren deelnemen en dat het niet gaat om de beste te worden. En dat je daarbij humor gebruikt op de momenten dat het kan, is eigenlijk vanzelfsprekend. Ook het zelf meedoen met een activiteit stimuleert en motiveert leerlingen.

Management

De leerlingen komen na een weekend de klas binnen. Dan doe je navraag naar hun (sportieve) belevenissen. Ze mogen hun 'ei' kwijt. Je zorgt voor een leerbevorderend klimaat door rekening te houden met persoonlijke gevoelens en emoties. Bij het kastspringen gaat er iemand onderuit. Als er een klimaat van veiligheid is waarbij de leerlingen fouten kunnen maken zonder uitgelachen te worden en waarbij ze zonder gezichtsverlies een gemakkelijker taak kunnen kiezen, dan is dat helemaal niet erg. Tijdsmanagement is ook belangrijk. Je zorgt voor voldoende leertijd om tot betrokkenheid te komen. Te korte leermomenten en vlinderen leiden tot oppervlakkig plezier terwijl te lange oefenbeurten leiden tot verveling. De toppers voelen die balans precies aan. Taken kunnen de interesse wekken wanneer ze in een nieuw jasje worden gestoken. Dat kan door alternatieve materiaalopstellingen en creatief materiaal- en ruimtegebruik. Het samenstellen van groepen en het kiezen van partners beïnvloeden ook hoe de les zal verlopen.

Evaluatie

Evaluatie kan betrokkenheid positief beïnvloeden vanuit verschillende invalshoeken te beginnen bij het zelfbeeld van leerlingen. Dat wordt op de proef gesteld in de les LO tijdens de 'publieke' testsituatie. Iedereen kan zien dat je de laatste was, iedereen kijkt toe hoe je over de kast struikelt. Door de evaluatieprocedure aan te passen vermijd je dat leerlingen in vervelende situaties terecht komen. Voor publiekelijk maken van toetsuitslagen (via een uithangbord) geldt hetzelfde.

Procesevaluatie werkt betrokkenheid in de hand doordat rekening gehouden wordt met wat de leerling eerst kon, zijn mogelijkheden en zijn groei. Vandaar dat de beginsituatie zo belangrijk is. Door de vordering van de leerlingen te waarderen, wordt er een taakgericht klimaat gecreëerd. De leerlingen kunnen zelf betrokken worden bij de evaluatie. Als we zelfwerkzaamheid en zelfverantwoordelijkheid willen stimuleren, moeten de leerlingen kansen krijgen om hun prestaties te evalueren aan de hand van criteria die door jou en/of door henzelf bepaald worden. Het gaat er dus om dat leerlingen hun eigen beginscores met de eindtoets vergelijken, of met hun eigen vooropgestelde criteria in plaats van onderling te vergelijken. Het relativeren van scores en uitleggen hoe het komt dat bepaalde leerlingen beter presteren in het ene domein dan in het andere, kan helpen om de ongezonde concurrentie af te zwakken. Herinner de leerlingen eraan dat fouten deel uitmaken van het leerproces. De emoties van succes en mislukking worden bespreekbaar en meer toegankelijk wanneer leerlingen het evaluatiegebeuren mee bepalen en zichzelf normen opleggen.

Feedback als tussentijdse evaluatie is de manier voor de leraar (en voor de medeleerlingen) om de positieve relaties te onderhouden. Taakgerichte en geïndividualiseerde feedback heeft betrekking op de uitvoering van de taak en niet op de persoon. Vermijd lof die naar iemands bekwaamheid verwijst zoals "je bent zeer goed" omdat de klemtoon dan valt op de persoon (en niet op de taak) en aanleiding geeft tot vergelijken van prestaties. Aanmoedigende feedback is heel belangrijk bij leerlingen die zelfvertrouwen missen. Negatieve feedback werkt bij zwakke leerlingen doorgaans negatief, terwijl dit bij vaardige leerlingen een wisselend effect heeft. Over de wijze van feedback geven staat in dit blad nog een tweetal artikelen.

Positieve interpersoonlijke relaties

Je kunt betrokkenheid uitlokken wanneer je samen met de leerlingen een sfeer van openheid, veiligheid en begrip opbouwt. Betrokkenheid ontstaat op basis van welbevinden. Daarnaast zal de mate waarin je betrokken bent bij de leerlingen en het lesgebeuren in belangrijke mate de kwaliteit van de leerlingenbetrokkenheid bepalen. Een gemotiveerde, geëngageerde en enthousiaste leraar lokt leerlingenbetrokkenheid uit en heeft oog voor het welbevinden van individuele leerlingen. De leraar bant de persoonlijke en negatieve gevoelens uit de les.

Reflectie

Je reflecteert over je interpersoonlijk gedrag ten dienste van het criterium 'leerlingenbetrokkenheid'. Je gaat na in welke mate de leerlingen met plezier geleerd hebben. Na analyse kan je nieuwe taken en andere werkvormen aanbieden die nauwer aansluiten bij de exploratiedrang en het behoeftepatroon van de leerlingen. Welbevinden en betrokkenheid worden beschouwd als basisvoorwaarden om tot leren te komen. Bevlogen leraren beïnvloeden leerlingenbetrokkenheid gunstig door de manier waarop ze in relatie treden met hun leerlingen (interpersoonlijke vaardigheden) en de wijze waarop ze invulling geven aan hun lesgeef taken. De interpersoonlijke vaardigheden van de leraar zorgen voor het leerklimaat waar zowel bewegingsgebonden doelen gerealiseerd worden en zeer specifiek persoonsgebonden doelen ruimte tot ontplooiing krijgen. De bevlogen docenten die je je nog herinnert van vroeger hebben al deze kwaliteiten in zich en gebruiken ze ook, bewust of onbewust. Ze hebben een groot empathisch vermogen. Al met al is wel duidelijk dat het heel complex is om een goede docent te zijn.

De literatuurlijst is bij de redactie op te vragen. ◀

